

Tacklammet – besättningens framtid

Hur föder man upp en produktiv och hållbar tacka? Numera skiljer sig uppfostringen av våra livdjur en hel del mellan olika gårdar. Merparten väljer att rekrytera lamm som gått ute med sin modertacka på bete under sommaren. Medan andra väljer ut sin rekrytering från mer intensivt, stalluppfödda lamm. Jag har funderat på hur uppfostringen påverkar tackans livstidsproduktion. Och det var det jag fick i uppdrag att prata om på Lammriksdagen i Tranås.

Vilka egenskaper ska rekryteringstackan ha?

Du har säkert en egen kravlista på vad du förväntar dig av tacklammen du väljer ut som livdjur, beroende på dina produktionsmål och avelsmål. Och vi förväntar oss ganska mycket av våra livdjur som vi avlar fram. Till exempel att tackan ska vara:

- Fertil och fruktsam, hon ska föda upp många lamm med god lammöverlevnad
- Lamma utan assistans och föda upp sina lamm på egen mjölkproduktion
- Produktiv – d.v.s. producera xx antal kg lammkött, ull, päls
- Effektiv – ha en hög produktion i förhållande till sin vuxenvikt
- Lätt att återfå hull efter avvänjning
- Robust och sund – att tackan är produktiv tills du väljer att slå ut henne av åldersskäl.

Så, vilka miljöfaktorer påverkar de här egenskaperna och när? Jag har tittat bland annat på råd från England och Nya Zeeland som genomför forskningsprojekt för att följa tacklamm över lång tid på gårdsnivå för att se vad som påverkar tackornas hållbarhet. Läs gärna mer i faktarutan. Dock får man komma ihåg att råden de ger gäller utifrån deras förutsättningar och djurmaterial. Du kan inte ta det rakt av. Men det kan vara intressant att titta på.

Grunden läggs redan under fosterstadiet

Du lägger grunden för en framgångsrik rekryteringstacka redan när hon är ett foster. Utvecklingen av mjölkkörtlarna börjar tidigt. Låg utfodringsnivå under betäckningen påverkar utvecklingen av körtlar, som t.ex. hypofysen och hypotalamus, och påverkar hormonproduktionen i kroppen - bland annat hormoner som styr mjölkproduktionen.

En låg utfodringsnivå under dräktigheten kan påverka utvecklingen av äggstockar hos fostret med lägre produktion av folliklar (=äggblåsor, där äggcellen finns i). Modertackan behöver näringsförsörjas optimalt under hela dräktigheten för att få reproduktiva tacklamm.

Hur många folliklar/hårsäckor djuret maximalt kan bilda sätts av generna, men framför allt utfodringen under högdräktighet och första levnadsmånaden påverkar utvecklingen. Dålig näringstillförsel under den här perioden kan begränsa bildningen av folliklar. Det påverkar ullproduktionen under fårets hela livstid.

Tillväxt under uppväxten och hur det kan påverka juverutveckling

Vilken tillväxttakt tacklammet håller under olika tidpunkter av sin uppväxt påverkar hennes livstidsproduktion. Forsök har visat att höga energiintag och tillväxthastigheter före könsmognad försämrade juverutvecklingen och ledde till lägre mjölkproduktion under de tre första laktationerna. Det kan bero på att tillväxthormoner tros hindra utvecklingen av juvervävnaden, vilket påverkar framtida mjölkavkastning.

Man har också visat att Dorsetlamm som växte 225 gram/dag i åldern 8–18 veckor (2-4,5 månad) när mjölkkörtlarna växer till/utvecklas som mest, har bättre juverutveckling jämfört med tacklamm som

växte 305 gram/dag. Efter 18 veckor kunde tacklammen med den lägre tillväxttakten ta ifatt tillväxttappet med hjälp av kompensatorisk tillväxt.

Vikten vid betäckning en viktig faktor

Könsmognad är kopplat till levandevikt. För att tacklammet ska vara betäckningsfärdigt vid 7 månaders ålder behöver hon nå en levandevikt på ca 60 % av sin vuxenvikt enligt data från UK, se tabell. En vanlig fråga är om man ska betäcka tacklammet vid 7 månader eller vid 1,5 års ålder. Här har olika gårdar olika strategier och vilken man väljer beror på dina förutsättningar. En av de viktigaste faktorerna för ett lyckat resultat är att djuret har nått upp till tillräcklig vikt vid första betäckning. Och försök i NZ och UK har visat att tackor får en högre livstidsproduktion om de betäcks som tacklamm. Så länge tacklammet är förberett för betäckning är det ingen fara för tackans långsiktiga hållbarhet. Men, vikten vid betäckning är alltså en viktig faktor.

Vilken hullklass tacklammet är vid betäckning är viktigt för dräktighetsresultatet. Nya preliminära siffror från Challenge Sheep visar att tacklamm behöver ha hull 3–3,5 för att lättare bli dräktig. Denna hullpoäng gäller alltså vid den rekommenderade vikten.

Genomsnittlig vuxenvikt	Lägsta levandevikt vid 7 månaders ålder
65 kg	39 kg
70 kg	42 kg
75 kg	45 kg
80 kg	48 kg

Tabelltext: Genomsnittlig vuxenvikt (vid 3 års ålder och normalt hull) och lägsta levandevikt vid 7 månaders ålder enligt rekommendationer i Storbritannien.

Dräktighetsscanningen – ett värdefullt verktyg framför allt på tacklamm

I UK har man sett att tacklamm har lägre fertilitet än tackor, d.v.s. svårare att få dräktiga. Tacklamm har kortare brunstcykel och inte lika tydlig brunst och börjar brunsta senare på säsongen än tackor. Det kan vara en fördel att gruppera tacklamm för sig redan från betäckning, jämfört med en blandad grupp med äldre tackor, då de kan ta "lite av monopol" på baggarna. Tacklammen är inte lika aktiva att söka upp baggar vid brunst, därför behövs något högre baggtäthet vid betäckning av tacklamm. En erfaren bagge per 25 tacklamm (om synkroniserat med baggeffekt), alternativt en bagge per 35 tacklamm om det är en icke synkroniserad grupp.

Risken för högre andel odräktiga tacklamm gör dräktighetsscanningen till ett ovärderligt verktyg. Då kan du ta ett tidigt beslut om du ska låta tomma tacklamm få en andra chans i en senare betäckningsgrupp eller slakta dem

Färska resultat från NZ visar att tacklamm som var tomma vid scanningen (men hade tillräcklig vikt vid betäckningen), men fick en ny chans att bli dräktiga nästa år, hade 28% högre risk för förtida utslagning senare år, jämfört med tacklamm som blev dräktiga vid första betäckningen.

Tacklammet behöver växa under dräktigheten

Målet är att tacklammet ska väga 75–80 % av sin vuxenvikt vid första lamningen. Så ett tacklamm som väger 45 kg vid betäckning (om ca 75 kg vuxenvikt), ska lägga på sig ytterligare 15 kg under sin dräktighet för att nå 80 % av sin vuxenvikt vid lamning. Det blir en tillväxt på ca 100 gram/dag under dräktigheten.

I UK har man utfodringsråd som baserar sig på en tillväxt på ca 200 gram/dag den första 1,5 månaden, för att sedan minska till knappt hälften fram till 3,5 månad in i dräktigheten. Sista 6 veckorna räknar man inte med att tacklammet själv växer, utan den viktökning som sker är framför allt fostertillväxt.

Ovanstående råd baserar sig på att försöksresultat som visat att tacklamm som utfodrats för en tillväxt på ca 100 gram/dag hade en bättre lammöverlevnad och lammvikter jämfört med försöksgrupper med lägre ufodningsnivå eller grupper med fri tillgång på foder. För hög tillväxt kan alltså vara negativt även under första dräktigheten. Man har visat att tacklamm med högre tillväxt (300 gram/dag) jämfört med tacklamm som växte 80 gram/dag från dräktighetsvecka 7–14, hade lägre vikt på moderkakan, lägre födelsevikt på lammen och en ökad lammdödlighet. Tacklamm som inte hade någon tillväxt, utan enbart fodrades för underhållsbehov, hade lägre lammvikter och lammöverlevnad. Så det verkar vara en fråga om timing och att fodra för "lagom" tillväxt.

Vid lamning

Förstagångslammare som inte har tidigare erfarenhet av lamning, kan bli lite mer lättstressade av situationen. Då kan det vara bra att låta förstagångslammarna vara kvar på den plats där fostervattnet går (om praktiskt möjligt) så hon hinner slicka i sig fostervattnet. Det hjälper att få i gång nödvändiga hormoner som påverkar anknytningen till lammet. Intresset för födelseplatsen kommer så att säga att överföras på lammet.

Digivning

Tacklamm har lite större risk för juverinflammation då de inte har lika härdad hud på juvret och juvervävnaden utvecklas fortfarande. I UK räknar de med att tacklamm har ca 20 % högre foderbehov för att kunna både växa och mjölka, jämfört med vuxna tackor med samma kullstorlek. Därför är det bra att fortsatt ha förstagångslammarna i egen grupp tills lammen är avvanda. Avvänjning av lamm till förstagångslammare behöver dessutom eventuellt ske ett par veckor tidigare jämfört med de äldre tackorna. Då får de ett försprång att återhämta sig och chans att nå 80 % av sin levande vikt och hull 3-3,5 tills det är dags för betäckning igen. Vid tredje betäckningen vid 2,5 års ålder bör hon ha nått 100 % av sin vuxenvikt. Att tillväxttakten tuffar på fram till 2,5 års ålder påverkar hennes livstidsproduktion. Det ställer krav på oss att ha optimal näringsförsörjning under de olika stadierna i hennes produktionscykel.

Men, hur gör jag då?

Nu funderar kanske du som har stalluppfödd rekrytering eller raser som är avlade för hög tillväxt och lätt växer mer än det jag refererat till ovan – men, hur gör jag då? Ja, som vanligt beror det på dina förutsättningar. Först, vill jag säga återigen påpeka att råden till största delen kommer från UK och är utformade utifrån deras djurmateriel och förutsättningar. Men, har du problem att få tacklamm dräktiga, dåliga lammvikter efter tacklamm, ökat antal mastiter eller dålig hållbarhet på dina tackor – så bör du gå igenom dina rutiner för hur du föder upp din rekrytering. Du behöver antagligen ändra en eller flera rutiner beroende på problem och göra dem annorlunda mot idag. Du kanske ska föda upp din rekrytering på bete för att få en mer lagom tillväxt i åldern när juverutvecklingen sker? Om du har stalluppfödd rekrytering, kanske du ska skilja bort bagglammen vid 2 månaders ålder, för att inte

tulla på deras tillväxtpotential, och låta potentiella rekryteringstacklamm få begränsat med kraftfoder (om ens något) för att inte maxa tillväxt under perioden 2 till 4,5 månad. Du kanske ska gruppera förstagångslammare (tacklamm) i en egen grupp redan från betäckning med en erfaren bagge om du har problem med fertiliteten? Du kanske ska börja väga och hullbedöma rekryteringstacklammen innan du bestämmer dig för att de är redo att sättas in i avel.

För tänk vad du sparar (och tjänar!) pengar om du kan dra ner rekryteringsprocenten bara för att du har robusta, välproducerande tackor som levererar år efter år efter år tills du slår ut dem av åldersskäl.

*Text och foto: Titti Strömne, rådgivare lammproduktion, Glada Fåret.
Medlem i Gimrarna -Lammrådgivare i samverkan*

Faktaruta

Challenge Sheep är ett projekt som genomförs av AHDB (Agriculture and Horticulture Development Board) i England mellan 2017-2024. Under projektiden följer man 7000 tacklamm på 11 olika gårdar. Studien syftar till att undersöka best practice för uppfödning av rekryteringstackor, samt hur management under tackans första produktionsår påverkar hennes livstidsproduktion. I projektet analyseras bland annat ewe wastage "tacksvinn", för att se när tackor slås ut och varför.

Läs gärna mer på: <https://ahdb.org.uk/challenge-sheep>

Bildtexter

Gimrarna 1: Modertackan behöver näringsförsörjas optimalt under hela dräktigheten för att få reproduktiva tacklamm.

Gimrarna 2: Då förstagångslammare har högre foderbehov för att täcka behovet för både tillväxt och mjölkproduktion är det bra att fortsatt ha förstagångslammarna i egen grupp tills lammen är avvanda.

Gimrarna 3: I Storbritannien är målet att tacklammen ska väga 60 % av sin vuxenvikt vid betäckning vid en hullpoäng på 3-3,5. Det är ett råd vi brukar använda även i Sverige.

Gimrarna 4: En maxad tillväxt under levnadsmånad 2-4,5 behöver inte alltid var positivt när det kommer till potentiella rekryteringstacklamm.

Bildtext kötttras: Det kan vara en fördel att gruppera tacklamm för sig redan från betäckning, jämfört med en blandad grupp med äldre tackor, då de kan ta "lite av monopol" på baggen/baggarna.